

Земля (скорочено)

Ольга Кобилянська

Недалеко від ріки Серету на Буковині простяглося село Д. Навкруги нього — рівні поля, а із заходу — великий панський ліс. Оддалік видніються ще невеликі ліски.

Багато господарів їздили на заробітки до Молдови, тому хати й подвір'я занедбані. А от хата Докії, дружини заможного ґазди Василя Чоп'яка, вигідно виділялася серед сільських хат охайністю, ладом і чистотою, садком та квітником. І все це завдяки господині. Сам господар був пиякою, зневажав жінку й бив її, продавав потихеньку свою землю. Докія, відчуваючи, що втрачає щодень сили і здоров'я, вирішує віддати заміж свою молоду єдину доньку Парасинку, щоб бути спокійною за її долю. Найкраще б їй підходив син заможних ґаздів Михайло, але тому йти в армію. Тоді мати вирішила, що віддасть Парасинку за Тодорику, не дуже гарного, але непитушого, хазяйновитого й багатого хлопця. Дівчина зі сльозами піддалася на умовляння матері.

Відбувається весілля. Дружбою у Тодорики був Михайло. Усі дівчата крадькома на нього задивлялися, серед них і тиха панська наймичка Анна. Старий Івоніка Федорчук говорив Докії, що жалкує за такою невісткою, як Парасинка. Тим більше, що й землі їхні поряд. У нього два сини, але зовсім різні. Михайло працювитий і чемний, а Сава байдужий до господарства, не любить землі. То він і не одержить її, якщо не зміниться. Адже земля "підпливла нашою кров'ю і нашим потом. Кожна грудка, кожний ступінь може посвідчити, як наші крижі угиналися тяжко, дороблюючися її, як часто голодом і холодом ми годувалися, аби зароблене не йшло на кусник хліба, але на неї, на грудочки її!" Івоніка розказував, як вони з жінкою працювали на будівництві, залишили там здоров'я, як шкодували для себе кусника м'яса й ложки молока, обертали все в гроші, щоб купити побільше землі. То хіба ж можна "так легко випускати з рук те, чого так тяжко дороблялося?"

Докія дивиться, як гуляє Михайло, і з жалем питає, чому той має йти до служби. Івоніка признається, що має триста ринських і радо віддасть їх, щоб відкупити сина від служби. Піде до жида й домовиться. А коли будуть біля нього такі молоді робочі руки, як у Михайла, то все повернеться йому.

Була весна. Івоніка з Михайлом пішли до міста, а Сава — наглянути в полі бурдеї, де була худоба. Хлопець із неприязню подумав про старшого брата — вказує йому, повчає. Ну й що, що любить чорнооку Рахіру? Хай його батько й посварився з батьком Рахіри Григорієм за фальшиве свідчення того, але він, Сава, у тому не винен. І нічого, що Рахіра йому родичкою доводиться — він гріхів не боїться. Сава любив стріляти, тішився, коли попадав у звірину чи пташину, не думаючи, потрібні вони йому чи ні. Думав, як добре, що Михайла візьмуть до війська, тоді йому не треба буде критися, йдучи до Рахіри.

Марійка жила у згоді зі своїм чоловіком, поважала його. Була доброю господинею, але заощаджувала на всьому, тому в селі її звали скупкою. Це її злило. Як не витрачає

часу за балаканиною, не роздаровує добро, їсть просту їжу — то вже й скупа? Зате скільки в неї добра в скринях, придбаного для своїх дорогих дітей! Журилася, що Михайлові треба йти в армію. Побігла до ворожки, і та їй нагадала великий жаль, що бідним роздаватиме своє добро й од людей ховатиметься, а те, що наймиліше, піде од неї далеко, те, що далеке, стане близько до серця.

І Сава був високий на зріст. Його обличчя можна б назвати гарним, якби не холодний блукаючий погляд великих сірих очей. Хлопець прийшов додому, так і не напоївши худоби, бо зголоднів. Мати Почала його лаяти, що не дбає про худобу й господарство, що ходить до безпутної дівчини, сказала, щоб ішов туди, звідки прийшов. Сава набрав яєць, вкрав курку й пішов до Рахіри.

Прийшли з міста Михайло й батько, сказали, що хлопцеві все Ж доведеться йти до війська, бо жид, з яким Івоніка домовився про відкуп і якому дав гроші, десь зник.

Наступного дня батько з Михайлом орали волами землю. Івоніка дивився на сина й не міг надивитися. Заговорили про Саву. Михайло сказав, що треба з ним суворіше, розповів, як той гостро йому відмовляв, ще й якимось зіллям ворожив.

Зійшлися на тому, що Сава молодий, дурний, його підмовляє Рахіра, ось коли Михайло піде до війська, він буде допомагати батькам і порозумнішає. Син порадив батькові продати частину худоби, щоб легше було хазяйнувати, але Івоніка надумав, що саме з цими волами його старший син розпочне разом з молодого дружиною своє господарство.

Був травень. Михайло був у бурдеї, пас волів, дивлячись на них, як на рідню, особливо, коли дізнався, що вони призначені йому. І думав про панську робітницю Анну, яку таємно любив. Вона наймичка, до міста не поїде, та це їй і не дозволить лиха мати, яка тільки й знала, що забирати в неї зароблені гроші, Брат теж вимагав грошей і бив, як не мала їх.

Вперше Михайло побачив Анну на панському подвір'ї, як разом лузали кукурудзу. Анна була гарна, скромна, знала багато різних робіт, не дозволяла хлопцям сороміцьких жартів при собі. Усі її дуже поважали.

Другого разу Михайло бачив дівчину, як ішов до крамниці по сіль. Анна допомагала матері чистити горох, а та почала скаржитися хлопцеві на невдячних дітей. Михайлові було дуже жаль Анночки, яку так несправедливо лаяла її погана мати.

Після того Михайло став бачити Анну частіше, коли мав справу на панському дворі. Була вона інша, ніж сільські дівчата, — ніжніша й тонких звичаїв, охайніша. Товаришувала тільки з дочкою Докії Парасинкою. Сільські хлопці мало нею цікавилися, бо була бідною, не мала ні землі, ні грошей.

Анна і сама не знала, як її душею заволодів Михайло. Був він добрий до неї і не так, як інші. Багатий, а говорив, як з рівною собі.

Одного разу Анна поверталася з грибами з лісу, припізnilася Тут на стежці її чекав Михайло. І зізнався, що давно її любить, хоче мати за жінку. Анна не сподівалася такого щастя і теж призналася, що любить Михайла. Вони вирішили поки що не зізнаватися нікому. У цей час дівчині здалося, що із "сусіднього" ліска на них летить

щось темне з вогняними очима. Вона злякалася, заплакала, перед чуваючи щось недобре, а парубок заспокоював її й розраджувати словами.

А в цей час Сава прокрадався до Рахіри. Він приніс їй з дому крадькома взяті борошно й сир. Вони почали розмовляти, лаяти батьків Сави й брата, які все повчають хлопця. У Рахіри Сава почував себе вільно, робив, що хотів — пив, палив тютюн. Рахіра мала над ним якусь силу, казала слухати її, тоді буде він, Сава, багатим ґаздою, а вона — його ґаздинею.

Настав жовтень. Федорчуки із сумом та плачем проводжали Михайла. Хлопець теж із жалем прощався з худібкою, з полем, зі стежиною, де стрічався з Анною. Зброї він не любив з дитинства і вважав її чимось скритим та небезпечним.

Михайло звик до спокою і ритму, спорідненого з природою, а місто з його гамором та поспіхом знесилювало його душу.

Минали тижні, а Михайло ніяк не міг звикнути до життя в казармі, у нього навіть закралася думка про дезертирство. Батько приходив тепер майже щотижня, приносив домашні гостинці, розраджував, умовляв. Дикі порядки армійської служби були нестерпні для Михайла, особливо після того, як капрал примусив жовнірів (Вилизувати сміття з підлоги в казармі. Щодня була якась новина: "там один умер, тут побив кінь якогось на смерть... там якийсь стратився...". Якось на солдатах узимку випробовували намети. Ті виявилися непридатними, й багато новобранців ледь не загинули вночі через мороз.

Мати гнівалася на Саву й казала, що він не отримає землі, якщо буде знатися з Рахірою. Сава виказував, що батьки люблять Михайла більше і дбають лише про того, а він зробить так, як сам захоче.

Пани виїхали до міста, Анну ж мати з ними не пустила. Тепер дівчина служила у попових панночок. З Михайлом вони бачилися на Великодні свята. Хлопець просив її потерпіти й почекати, поки він прийде зі служби, тоді всім і скажуть про себе.

Минув рік. Усе було так само — Федорчуки працювали біля землі, на свята очікували сина й переживали та плакали за ним. Якось Па маневрах у спеку біля криниці Михайло випадково штовхнув лейтенанта, і той так побив парубка, що не можна було й пізнати.

Анна пішла на прощу й дуже щиро молилася. Люди хвалили — яка побожна, а потім виявилось, що має гріх — от-от стане матір'ю. Усі дивувалися, мати й брат лютували, але не дізналися, хто батько майбутньої дитини. Тоді вигнали з дому. Оскільки не було в неї товаришок, то прийняла її прихильна до неї Докія й пообіцяла не кидати в тяжкій годині.

Анна пасла худобу, шила й чекала Михайла, який вирішив, що скаже батькам про одруження на день свого патрона — святого Михайла.

Якось Рахіра зустріла Анну, почала розпитувати її, намагаючись щось дізнатися про батька дитини, переповідала сільські плітки. Анна розлютилася й сказала, що про Рахіру думають у селі. Дівчата так посварилися, що Анна навіть ударила Рахіру й сказала, що Івоніка й Марійка ніколи не згодяться на невістку-чарівницю й ледащицю.

Рахіра поскаржилася Саві й сказала, щоб покарав її кривдницю.

Через деякий час Анна зустріла на стежці Саву, глянула в його страшні очі й зомліла. За чотири дні до святого Михайла в Івоніки трапилося нещастя. Собака напав на теля, те злякалося, стрибнуло через пліт і розпороло собі живіт. Худобину довелося дорізати. Це звіря призначалося Саві, й він був прикро вражений та засмучений.

Вирішили з Михайлом піти в сусідній панський лісок уночі, щоб набрати дерева й відремонтувати огорожу. Михайло, який був у відпустці, не хотів іти, бо вважав це за крадіжку, але пішов.

Вранці Марійка клопоталася по господарству, чекала синів, щоб хто із синів прийшов забрати їжу. Але побережник (лісник) приніс страшну новину — Михайло лежить у ліску застрелений. Мати, в чому була, кричачи, кинулася туди. Швидко зібралася громада й жахалася — кому Михайло завадив, кому він ворог?

Івоніка того дня рано-вранці пішов до міста у справах, швидко все залагодив і, не відпочиваючи, потягся додому, бо на душі був якийсь неспокій. Наче грім ударив, коли побачив мертвого сина на возі. По хвилі спитав, де Сава (а його не було!), та вмовк.

Багато людей зібралось в хаті. Всі плакали за добрим хлопцем. Та ось ледве ввійшла Анна й кинулася до Михайла. Батьки сполошилися, вони не вірили, що їхній син і є батьком майбутньої дитини Анни. Це був сором. Вони почали проганяти жінку, а та кинулася до Сави з криком, що той убивця. Марійка кричала на неї, гнала геть з хати, а на Михайлові виступила свіжа кров. Одна свічка впала, покотилася й загасла біля ніг Сави.

Батько вийшов на двір і став гаряче молитися. Він зрозумів, що "за землю підняв Сава руку на свого брата, лиш за землю! Що іншого тут не могло бути, а чужий не сповнив свого страшного злочину. Як одинак надіявся колись дістати всю землю". Але як сказати на власного сина, що — вбивця?

Другого дня приїхала комісія. Встановили, що стріляли зблизька, що він був би живий, коли б вчасно надали поміч. Коли розпитували людей, Сава був блідий і трясся, мов у пропасниці. Лікар звернув на нього увагу, подумав, чи не холера, бува. Підійшов і побачив на білих шароварах у того крапельки крові. Сава пробелькотів, що це від зайця. Саву запідозрили, обшукали бурдей, але нічого не знайшли. Коли робили розтин тіла Михайла, викотилася куля, і батько непомітно її підібрав. Він її упізнав — такими кулями користувався лише Сава. Але Івоніка не міг стратити й другого сина... Саву забрали до міста.

Судді наказали ховати того ж дня, хоч як батько не просив відкласти це до завтра. Пишне поховання відбулося, а поминки робили в тому ж лісі, де загинув хлопець.

Анна народила близнят, двох хлопчиків. Докія потримала її в себе до весни, потім Анна мусила піти на роботу. За намовою Докії вирішила піти до батьків Михайла, може б, вони прийняли до себе хоч одного онука, але Марійка вигнала жінку із соромом і клятьбою.

На Різдво, коли Марійка була сама в хатині, підійшов якийсь чоловік під вікно й сказав, що бачив, як брати йшли разом до лісу, а говорить він це тому тільки тепер, бо

не хоче мати каменя на душі.

Через брак доказів Саву відпустили, і він знову пішов до Рахіри, кажучи, що не потребує батьківської землі, піде з жінкою на заробітки до Молдови. Анна носилася з божевільною думкою вбити Саву, і той однієї її боявся, став навіть до церкви ходити. Вона кидалася на нього, як тигриця, де б не зустріла. Та померли близнята Анни, і вона майже збожеволіла, бродила полями безтямна, заходила до хат, не пізнаючи нікого. Зайшла й до Івоніки. Той тяжко картав дружину, що не прийняла онуків. Адже ж вона була Михайловою, і не просто так люди з розуму від жалю сходять. Після того Анну відвезли до шпиталю, і село внесло за неї кошти. Пройшло шість років. Івоніка й Марійка працювали на землі, як Н раніше, і все йшло за Михайлову душу — годували обідами бідних. Саву відділили, дали половину хати в селі, а землею не наділили — хай сам заробляє її. Марійка сама прийшла до думки, що Сава — братовбивця, й почала його ненавидіти та клясти, а Рахіру лаяла й била, де зустрічала. Петро, Докіїн брат, став лісником і одружився з Анною. Живуть уже п'ять років. У хаті рівновага й лад, невтомна праця й твердий ясний розум. Петро аж помолодшав. Народився у них хлопчик. Надумали його віддати до школи, щоб не прив'язувався до землі, бо не кожного вона щастям наділяє. Івоніка потайки від Марійки записав на хлопця найкращий лан Михайла.

Для Анни з Петром їхня дитина — найбільша втіха, виповнення їхніх надій та мрій.

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

Повість "Земля" висвітлює одвічні проблеми — людини і землі, злочину й кари, батьків і дітей. Трагічна історія родини Федорчуків — це новітня інтерпретація християнського мотиву братовбивства, хоч і написана за реальними подіями, що відбулися в с. Димка, де жила якийсь час О. Кобилянська. Цьому творові притаманні глибокий психологізм та символізм у розкритті образів. Так, Михайло і Сава — протилежні психологічні типи. Марійка та Івоніка — уособлення цінностей народної моралі, Сава і Рахіра — втілення духовної деградації, образ Анни передає трагедію шляхетної, чутливої душі в жорстоких обставинах тогочасного сільського життя.